

4. Strážní domek č. 1

Okres:	České Budějovice
Obec:	České Budějovice
Katastrální území:	České Budějovice 7
Název ulice:	Mánesova
Číslo orientační:	10
Číslo popisné:	44
Rejstříkové číslo památky:	11753/3-852
Číslo parcelní:	st. 139
GPS:	48°58'06.15" S 14°28'18.30" V

Popis objektu:

Strážní domek č. 1 je situovaný u křižovatky ulic Mánesova a Gerstnerova. Jde o přízemní budovu o půdorysu písmene L se sedlovou střechou, na straně severní přecházející v polovalbu. Střecha je kryta zdvojenými bobrovkami. Půdní prostor je osvětlován dvěma vikýři s obdélnými okénky umístěnými na východní straně střechy severojižního křídla. V jižním a západním štítě obdélníková okénka, ve štítě severním okénko oválné.

Severní strana. Průčelí jednoosé s jedním šesti tabulkovým špaletovým oknem v ose lemovaným jednoduchou šambránou. Plocha stěny šedá hrubá (kamínková) omítka, nárožní pásy, sokl, korunní římsa a pásy kolem celého štítu hlazená bíle natřená omítka. V severní straně západního křídla dvě menší čtyř tabulková okénka, opět lemovaná jednoduchou šambránou.

Východní strana. Průčelí je trojosé, okna špaletová, šesti tabulková, lemovaná jednoduchou šambránou. Omítka řešena stejným způsobem.

Jižní strana. Průčelí severojižního křídla je jednoosé, řešeno stejně jako na straně severní. Stěna západního křídla je oddělena hlazeným pásem, v ní v ose šesti tabulkové špaletové okno.

Západní strana. V ose západního křídla probourán vstupní otvor lemovaný hlazenou šambránou. Provedení stěny a štítu stejné jako v předchozích případech (nárožní pásy, sokl, korunní římsa, lemování štítu).

Původní podoba strážního domku č. 1 v Českých Budějovicích byla poněkud jiná. Můžeme se ale jenom dohadovat o tom, jak domek vypadal. Stavebně historický průzkum uskutečněný v roce 1977 se bohužel zabýval pouze venkovním vzhledem objektu a jeho vnitřní uspořádání vůbec neřešil. Je téměř jisté, že domek postavený v roce 1828 byl založen na současném půdorysu. Byl však založen níže. Zvednutí domku o 40 cm nad terén vzniklo jeho odříznutím od základů a posazením na betonovou desku zhotovenou pro přesun domku v roce 1977. Domek je také o něco vyšší. K jeho zvýšení došlo až po skončení provozu koněspřežní železnice při přestavbě v roce 1873. Průzkum prokázal, že původní vstup do strážního domku se nalézal na východní straně místo středového okna. Koresponduje to se zavedenou praxí, podle které byl vstup do strážního domku orientován vždy ke kolejím. Za vstupními dveřmi se s největší pravděpodobností nalézala chodba, ze které byl vstup do obou obytných místností. To také odpovídá poznatku, který nám poskytl F. C. Weidmann, tedy že domek byl určen pro dva drážní strážníky. Vzhledem k tomu, že vytápěna z černé kuchyně byla pouze jižní místnost je pravděpodobnější, že v domku bydlel drážní strážník

s jedním pomocníkem. V Bergauerově seznamu z roku 1843 také figuruje jenom jedno jméno strážníka (Joseph Zainer). Vytápění druhé obytné místnosti zajišťovala plechová kamínka, která rovněž nalezneme v Bergauerově seznamu. Místnost, která dnes slouží jako místnost vstupní, sloužila jako černá kuchyně. Za dělicí příčkou velmi pravděpodobně byly dřevěné schody do půdního prostoru. Je možné, že prostor před černou kuchyní měl svůj vlastní vstup. Pokud tomu tak bylo, zcela určitě se nenalézal na místě vstupu současného, kde průzkum prokázal existenci dalšího okna, ale našli bychom jej spíše na straně jižní.

Historie objektu:

Nákladové nádraží se mělo podle nejstarších plánů stát nejsevernějším a zároveň i výchozím bodem koněspřežní železnice České Budějovice – Linec (resp. Mauthausen). Jako nejvhodnější byly vytipovány pozemky na břehu v té době již vypuštěného Krumlovského rybníka. Jedním z vlastníků zdejších pozemků byl českobudějovický měšťan Vincenc Moohs. Právě od něj byla zakoupena parcela o celkové výměře 3 456 sáhů čtverečních (12 431 m²). Hned v roce 1825 byly zahájeny stavební úpravy.

Koněspřežní železnice měla původně sloužit výhradně k dopravě hornorakouské soli a dalších nákladů. Z tohoto důvodu nebylo zařízení nádražního areálu nijak komplikované. Zpočátku se zde nacházela minimálně jedna výhybka. Na plánu nádražního areálu z roku 1849 jsou patrné dvě výhybky (archeologický průzkum provedený v areálu v roce 1998 toto ale nepotvrdil), točna, manipulační kolej, kolna na vozy, dřevěná skladiště na zboží, Podle dobové výšivky zde měly být dva jeřáby. Podle dochovaných zpráv nebyl areál zpočátku ani oplocen.

F. X. Bergauer označuje budovu ležící napravo železniční koleje jako strážní domek č. 1. O strážním domku v areálu nádraží v Českých Budějovicích hovoří ve svém popisu koněspřežní železnice z roku 1842 i F. C. Weidmann. V knize od autorů Pfeffer/ Kleinmanns z roku 1982 je však považován za staniční budovu.

Strážní domek byl vystavěn až po Gerstnerově odchodu ze služeb c. k. první privilegované železniční společnosti. Žádost o jeho stavbu podal 12. září 1828 vrchní inženýr Eduard v. Schmidl. Komise schválila jeho výstavbu 27. září 1828. Zpočátku se skutečně jednalo o jednoduchou staniční budovu, ve které byl ubytován staniční strážník. Po prodloužení železnice do vnitřního města ke skladu soli v České ulici došlo i k přemístění českobudějovického sídla železniční společnosti do budovy na rohu dnešní České a Piaristické ulice. Objekt pak již sloužil pouze jako strážní domek a byl posléze určen pro dva hlídače dráhy. Budova pro zaměstnance společnosti byla postavena opodál, mimo nádražní areál.

Po ukončení provozu koněspřežní železnice a zahájení lokomotivního provozu byl areál bývalého nádraží i se strážním domkem prodán v roce 1873 továrně Hardtmuth.

Později, v roce 1927, byly na objekt osazeny Spolkem československých inženýrů a architektů dvě pamětní desky.

V roce 1977 došlo k celkové rekonstrukci objektu, stržení novějšího přístavku a přesunu celé budovy asi o 15 m jihozápadním směrem.

Současný stav:

Objekt prošel v roce 1977 rekonstrukcí a je ve velmi dobrém technickém stavu.

Využití:

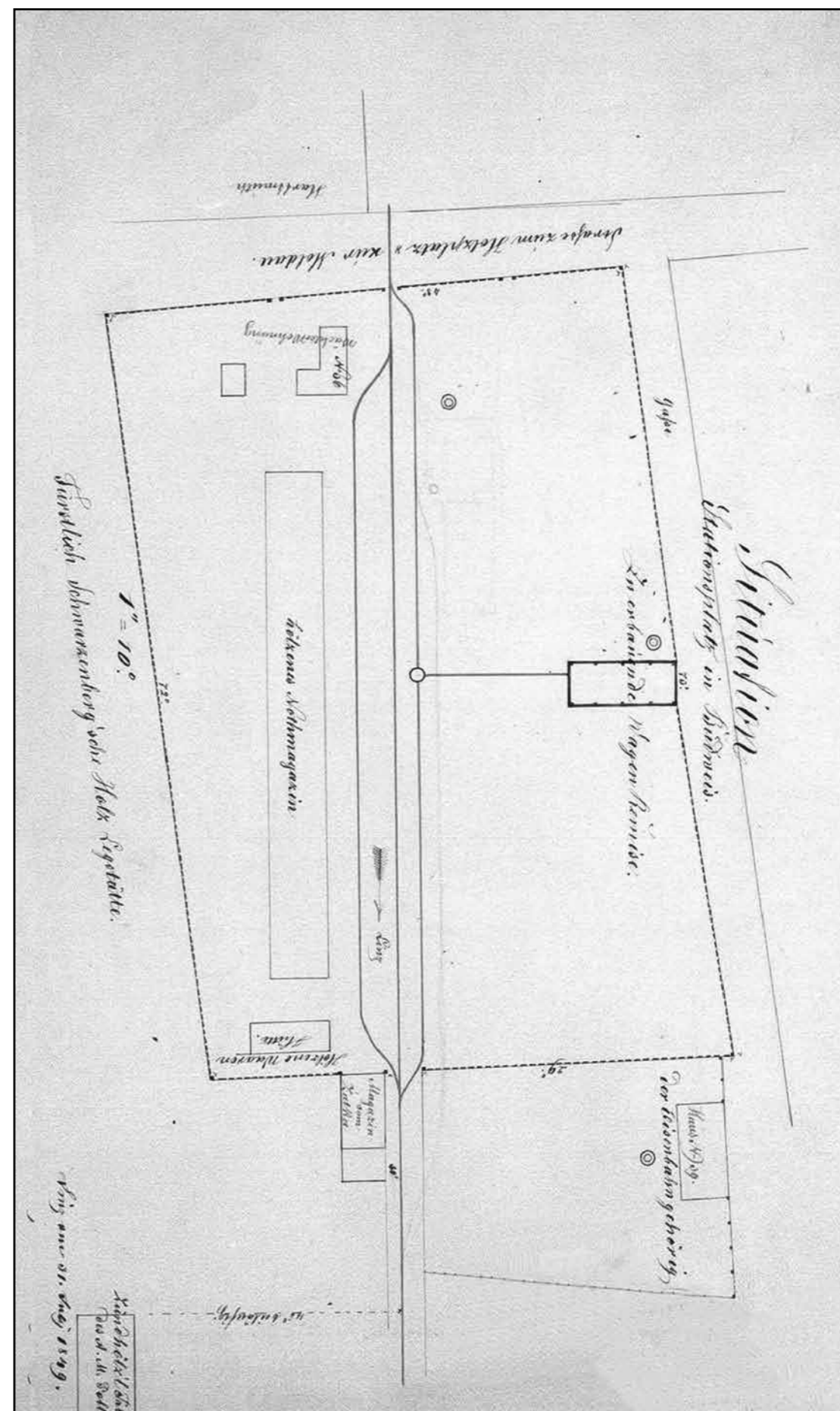
Expozice Jihočeského muzea „Strážní domky a drážní strážníci“.

Vlastník:

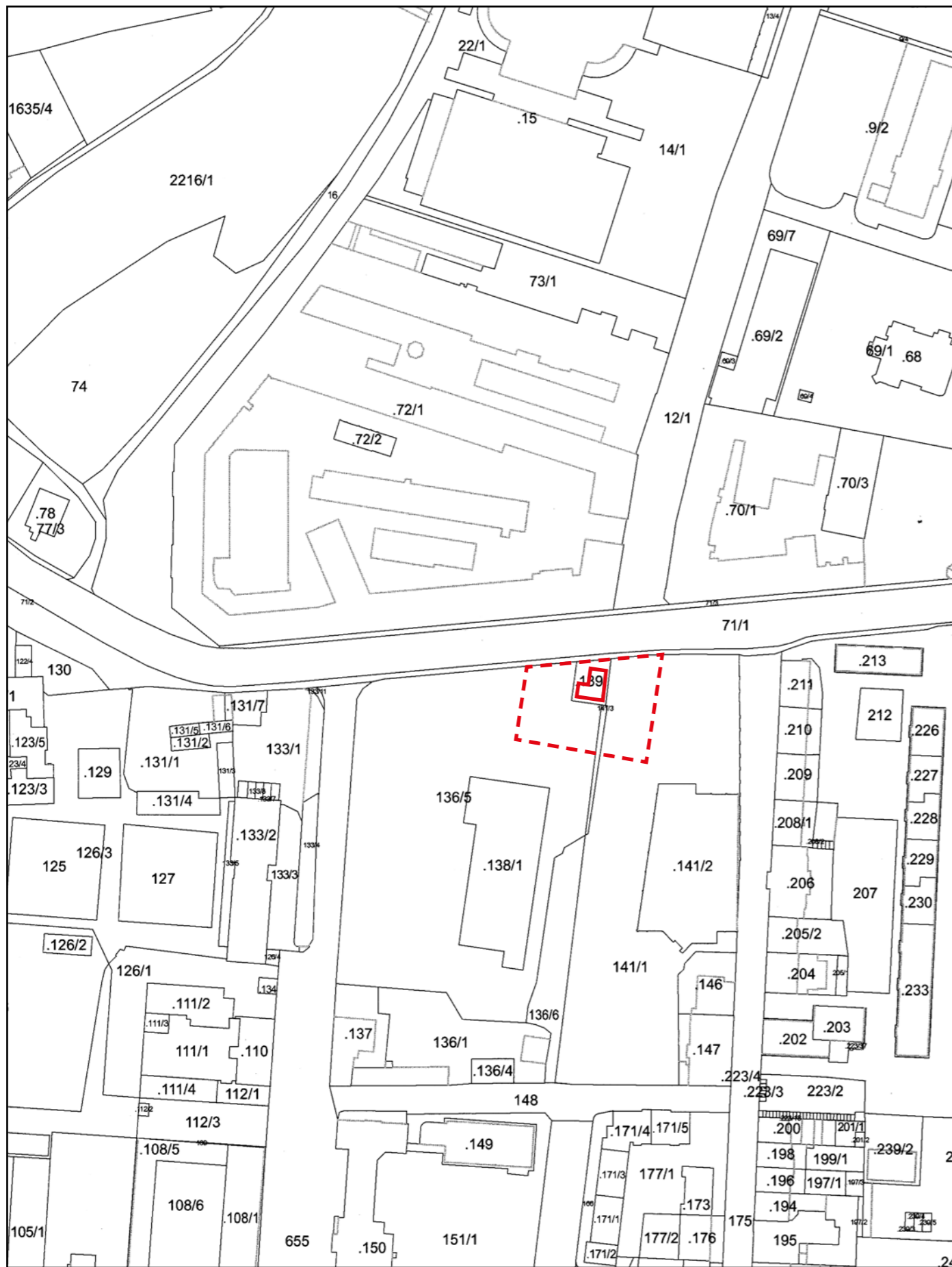
Jihočeský kraj, U Zimního stadionu 1952/2, 370 01 České Budějovice. Hospodaření se svěřeným majetkem kraje – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Dukelská 1, 370 51 České Budějovice.

Ochranné pásmo:

Ochranné pásmo z roku 1976 je vymezeno hraniční čarou Mánesovy ulice, na ostatních stranách 20 m od strážního domku.

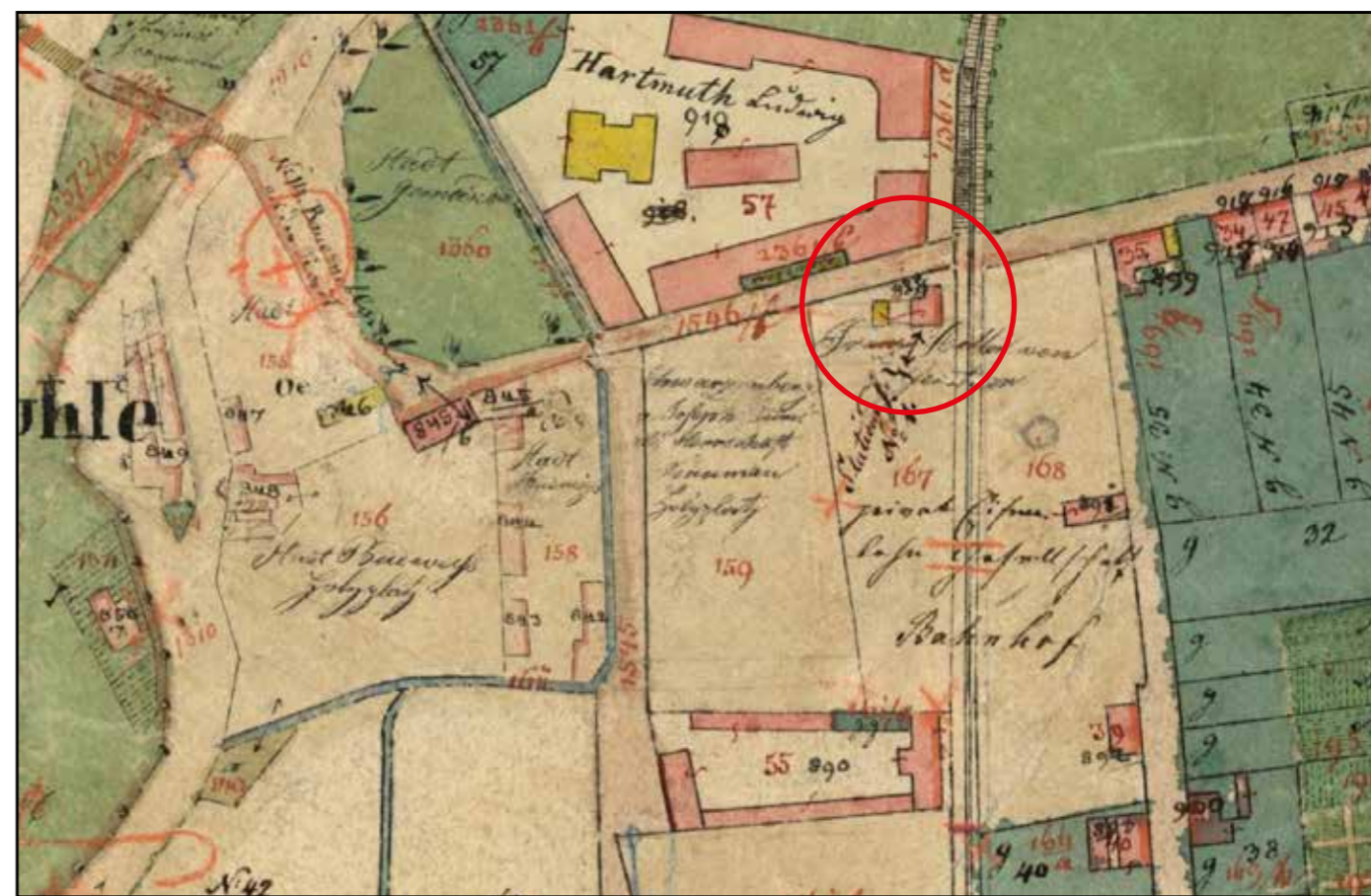
Plán nádražního areálu v Českých Budějovicích, 1849.

Katastrální mapa, 2022, M 1 : 2 000.

SD 1, letecký snímek, 2022.

České Budějovice, indikační skica, 1827–1850.

SD 1, pohled od severovýchodu, 2022.

SD 1, pohled od východu, 2022.

SD 1, pohled od jihu, 2022.

SD 1, pohled od západu, 2022.

SD 1, pohled od severozápadu, 2022.

SD 1, pohled od severovýchodu, 2007.

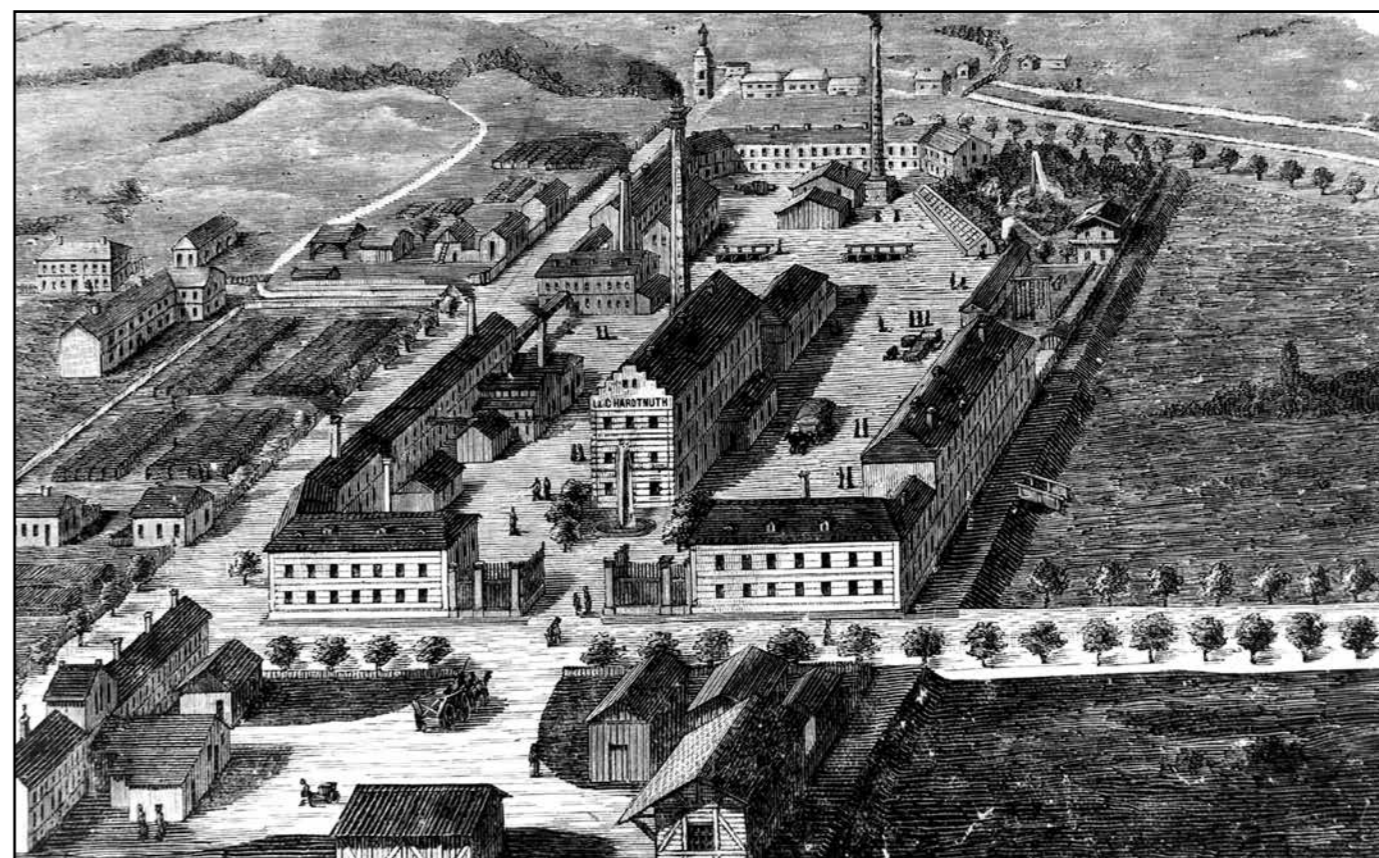
SD 1, pohled od severu, 2007.

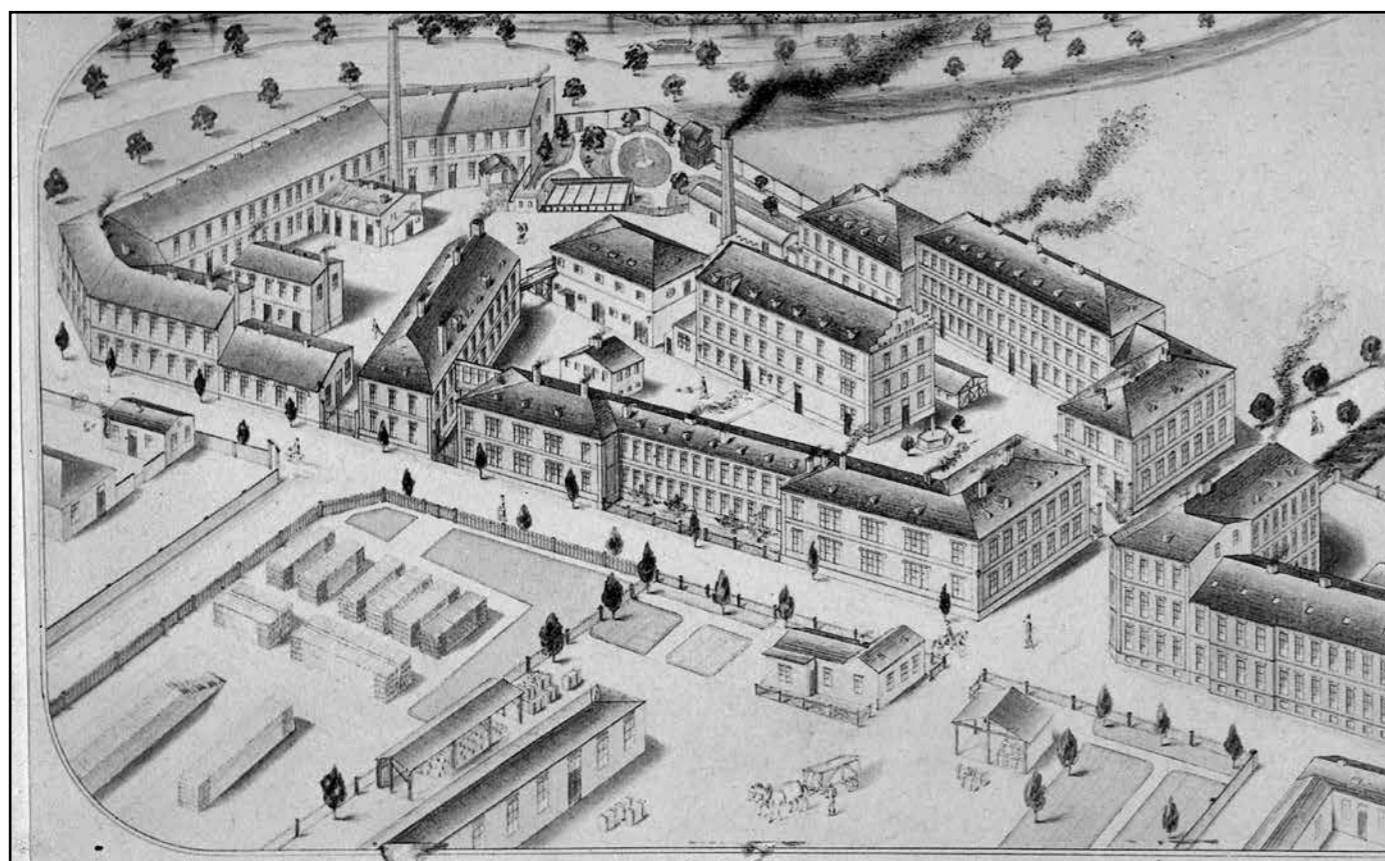
SD 1, pamětní deska zasazená do zdi proti vchodu do objektu, 2007.

Nejstarší vyobrazení SD 1 a areálu nádraží. Před rokem 1838.

Pohled na Hardtmuthovu továrnu a část areálu nádraží, kolem roku 1880.

Pohled na Hardtmuthovu továrnu a část areálu nádraží, kolem roku 1890.

Nákladní vozy před Hardtmuthovo továrnou, kolem 1870.

SD 1, stav kolem roku 1925.

SD 1, 60. léta 20. století.

SD 1 při přesunu v roce 1977.